

В памет на Делчо Илчев (1885 - 1925)

Стоян ЛАЗАРОВ

На 14.04.1925 г. България и българската наука претърпяват голяма загуба в лицето на Делчо С. Илчев - началник на ентомологичната станция при Природонаучните институти на Негово Величество Царя, бивш гимназиален учител, запасен офицер, кавалер на 3 ордена за храброст и още толкова за заслужена дейност, голям човек, учен и общественик.

Делчо С. Илчев е роден на 29.05.1885 г. в Панагюрище в семейство на бедни родители. Ранните си детски и юношески години прекарва в родния си град в скромна обстановка. Гимназиално образование получава в София. Висшето си образование завършва през 1908 г. в Софийския университет, където следва природни науки във Физико-математическия факултет. Още като студент през 1907 г. е назначен в Ентомологичната станция, където се свързва до края на живота си с ентомологичната наука. През 1909 г. е назначен като кантугум учител във Втора мъжка гимназия, а на следващата година като редовен учител в Шеста мъжка прогимназия. Като учител през свободното си време е работил в Ентомологичната станция и е помагал на

г-р Буреш за създаването и разширяването на този институт, който тогава е бил единствен на Балканския полуостров. През 1911-1912 г. завършва Школата за запасни офицери в Княжево, от където е зачислен към Осми Приморски полк във Варна първоначално като канонирски офицер, а после е произведен в чин подпоручик. Участник е в Балканската война, където е ранен при Колиби-Карагач и е награден с няколко ордена за храброст. През 1915 г. е зачислен към 41-ви полк и взима участие във всички боеве в Сърбия и Македония. В своята автобиография Илчев пише: "Сега всред всеобщия пожар що тормози Европа една година насам, и България ще трябва с оръжие в ръка да настои за осъществяване на националното си обединение. Утре 17 септември 1915 год., като възведен командир на осма рота от 41 полк, поглеждам за западната ни граница. С нами Бог". Високо ценен от всички, Делчо Илчев е отзован през 1916 г. от полка и е зачислен към свитата на Н. В. Цар Фердинанд, когото пригражда в обиколките му по бойните полета. След общоевропейската война той става началник на Ентомологичната станция при Научните институти на Н. В. Царя, което място е заемал до своята трагична смърт на 14.04.1925 г.

Како учен, Делчо Илчев допринася много за развитието на българската зоологична наука. Автор е на над 35 научни и научнопопулярни статии относно българската фауна. Ето как акад. Буреш през 1925 г. описва началото на научната кариера на Илчев: "Роден в историческото градче Панагюрище, скътано в гористата Средна гора, той си зададе за първа цел: проучването на пеперудната фауна на тая планина. Четири години (1908-1911), през ранни сезони той бродеше из поляните, усоите и дивните гори на тая планина. Покачи се на всичките и високи върхове, имената на които: "Братия", "Богдан", "Буная", "Еледжик" той винаги произнасяше с особен апломб и възхищение. И през пролетта на 1912 г. той представи на Българската Академия на Науките първия си научен фаунистичен труд "Средна гора и нейната пеперудна фауна". След това Илчев изучава пеперудната фауна и на други области на България - Родопите, Странджа, Кресненското дефиле на река Струма, района на Айтос и гр. По време на войните е събирал фаунистичен материал и е изследвал животинския свят на Македония и Тракия, като материала се бяха публикувани съвместно с акад. Буреш в три части - "Приноси по пеперудната фауна на Тракия и Македония" (I и II част през 1914, а III част през 1921 г.). През периода 1909-1911 Илчев е изпратен от Цар Фердинанд заедно с Буреш на експедиции в Мала Азия, Принцовите острови, Гърция и Далматинския адриатически бряг. Работейки в Ентомологичната станция той изследва биологията на насекоми вредители по лозята, овощните градини и царевицата. Автор е на множество публикации за борба срещу селскостопанските вредители в тогавашните издания: сп. "Земеделие", "Вестник на кооперативните дружества в Сухиндол", "Земеделски уроци", "Стожер" и гр. Илчев е написал и над 20 статии за сп. "Ловец" относно bekasa, вълка, лисицата, черната усойница, за прелетите на птиците, за инстинктите на кучето и гр. Със своите научни и човешки качества Делчо Илчев печели

симпатиите на своите колеги. Големият български зоолог д-р Пенчо Дренски много сполучливо е изразил мнението на неговите другари като е казал за него: "Във всичко и на всякъде се проявяваше неговата доброта и деятелно доброжелателство. При него можеше да се отиде и за работа, и за помощ, и просто да си отдъхнеш в кръга на неговото топло семейство. Готов да усъди, отзивчив и при най-малките молби, способен да утеши, и понякога със сполучлив хумор да развесели, създаваха около му атмосфера на доверие и душевна уютност". Днес колекциите от пеперуди и други насекоми на Делчо Илчев се съхраняват в Националния природонаучен музей в София и неговите последователи - български зоолози имат възможност да ги ползват в работата си.

За съжаление тази забележителна научна и обществена кариера е прекъсната от неговата трагична смърт. Датата е 14.04.1925 г. Цар Борис III се връща от гвудневна разходка и лов от Стара планина. Придружават го зоолога Делчо Илчев и верният му ловец Петър Котев. Те прекарват празника "Връбница" в околностите на връх Мургаш, където Илчев събира насекоми и цъфнали диви кокичета за хербариума на Царския музей. На път за София, на прохода Арабаконак в 10 часа сутринта на шосето царската кола попада в засада на група разбойници, решили да убият царя. Борис III остава незасегнат, но неговите верни спътници Илчев и Котев падат убити с пушки в ръце при опит да го спасят. Петър Котев умира, без да промълви дума, а Илчев успява да извика силно "бесрамници-безотечественици...". Така загива Делчо Илчев, като гва пъти спасява живота на Цар Борис III - първо на Арабаконак, заставайки пред монарха, и втория път, когато на 16.04.1925 Негово величество отива на погребението на Илчев, а не на това на запасния генерал Коста Георгиев и по този начин остава незасегнат от кървавия комунистически атентат в църквата "Св. Неделя". Ето какво си спомня ааг. Иван Буреш за погребението на Делчо Илчев: "Черната земя го прие на черния ден 16 април 1925 г., гва часа след ужасния атентат в черквата Света Неделя! Той спаси живота и на много от тия, които го дошли в Ентомологичната станция да му отгладат последната си почест! Прибра го майката земя, прибра го родната земя, за която той го е имал свое, го е бил корист, без ропот, без облаги! Оставил той неутешими жена с три деца, оставил ни и неговата добра памет и плодовете на неговата рано прекъсната народополезна дейност...." Надгробно слово чете д-р Пенчо Дренски като изтъква най-ценното у своя приятел и колега със следните слова: "Делчо Илчев беше ценен характер и любяща душа. Той беше не егоист, а човек с искренна и деятелна любов към близния, с благоразположение към всекиго, готов на всекиго да усъди и с високо развити социални инстинкти: чувство за дълг, голяма вяра в бъдещето и любов към настоящето. Той не падаше духом и при най-голямите изпитания, които страната ни прекара през последните години..."

Днес България отново изживява тежък момент в своята история и будните хора, патриотите, хората с броден оптимизъм като Делчо Илчев съвсем не са много. Ето защо сме длъжни да съхраним спомена за него.

Литература

БУРЕШ И. 1925. Делчо Илчев (29 V 1885 - 14 V 1925) и неговата природонаучна -
ентомологична дейност. - Изв. Бълг. ент. друж., 2: 3-22.

ДРЕНСКИ П. 1925. Делчо С. Илчев 29.V.1885 г. - 14.IV.1925 г. - Естествозн. геогр., 9 (8-9):
310-315.

Постъпила на 27.7.2000

Адрес на автора:

Стоян Лазаров

Институт по зоология - БАН

бул. Цар Освободител 1

1000 София

In memory of Delcho Ilchev (1885 - 1925)

Stoyan LAZAROV

(Summary)

On 14 April 1925 Bulgaria and the Bulgarian science lost Delcho Ilchev, head of the Entomological Station at the Royal Institutes of Natural History. As a researcher Delcho Ilchev had a significant contribution to the investigation of the butterfly fauna of Sredna Gora Mts, Rodopi Mts, Strandzha Mts, Kresna Gorge along Struma River and Aitos area. He published over 35 scientific and popular papers on the Bulgarian fauna. Unfortunately, his tragic death put an end to his distinguished academic and public career. He was killed in an assassination attempt against King Boris III, while trying to save the King's life.